

УДК 37.013:378.091.2:614.8.084

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-1-56>

Андрій ЛИТВИН,

orcid.org/0000-0002-7755-9780

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(Львів, Україна) avlytvyn@gmail.com*

Алла КОЛОМІЄЦЬ,

orcid.org/0000-0003-0536-0147

*доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) allakolomiec2@gmail.com*

Галина ФЕДЮК,

orcid.org/0009-0007-4003-0238

*кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки та психології
Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського
(Львів, Україна) galiafedjuk@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Для успішного переходу країни до сталого розвитку необхідно змінити ставлення кожної особистості до безпечної поведінки, для чого потрібне суттєве регулювання суспільної свідомості. Відповідно до потреб підготовки людини до безпечної життєдіяльності в педагогічній теорії та практиці ведеться активний пошук шляхів і засобів виховання культури безпеки у молодого покоління. Завдання української вищої освіти – використовуючи сукупність педагогічних впливів сформувати і розвинути культуру безпечної життєдіяльності у майбутніх фахівців різного профілю. З урахуванням дефініцій «культура безпеки», «культура безпеки життєдіяльності» та її структурних компонентів у статті визначено напрями формування культури безпеки життєдіяльності здобувачів закладів вищої освіти у межах сучасної безпекової парадигми. Відзначено основні рівні формування культури безпеки життєдіяльності – індивідуальний, колективний і суспільно-державний. Виявлено завдання вищої освіти в площині безпеки і заходи щодо формування культури безпеки життєдіяльності здобувачів. Становлення високої культури безпеки потребує неперервної підготовки, у процесі якої фахівець має сформувати особистісну культуру безпечної життєдіяльності та поведінки в надзвичайних ситуаціях. Освіта при цьому має реалізувати випереджувальний характер, що дозволяє соціуму перейти від пріоритету захисту від впливу надзвичайних ситуацій до запобігання їх виникненню, усунення причин загроз, гарантування безпеки власної життєдіяльності. Необхідно перейти на компетентнісну модель навчання, істотно збільшивши обсяг практичної складової за рахунок практикумів, лабораторних робіт, психологічних тренінгів та ін. У цьому випадку будуть сформовані поведінкові стереотипи, що гарантуватимуть безумовне дотримання безпеки в умовах загроз соціальному та природному середовищу.

Ключові слова: професійна підготовка, здобувачі вищої освіти, культура безпеки життєдіяльності, рівні культури безпеки.

Andrii LYTVYN,
 orcid.org/0000-0002-7755-9780
 Doctor of Pedagogical Science, Professor;
 Professor at the Department of Practical Psychology and Pedagogy
 Lviv State University of Life Safety
 (Lviv, Ukraine) avlytvyn@gmail.com

Alla KOLOMIETS,
 orcid.org/0000-0003-0536-0147
 Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
 Vice-Rector for Scientific Work
 Vinnytsia Mykhailo Kotsyubinsky State Pedagogical University
 (Vinnytsia, Ukraine) allakolomiec2@gmail.com

Halyna FEDYUK,
 orcid.org/0009-0007-4003-0238
 Candidate of Pedagogical Sciences,
 Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology
 Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture
 (Lviv, Ukraine) galiafedyuk@gmail.com

FORMATION OF LIFE SAFETY CULTURE FOR HIGHER EDUCATION APPLICANTS

For the country's successful transition to sustainable development, it is necessary to change the attitude of each individual towards safe behavior, which requires a significant regulation of public consciousness. In accordance with the needs of preparing a person for safety life activities there is an active search for ways and means of educating the culture of life safety in the younger generation in pedagogical theory and practice. The task of Ukrainian higher education is to form and develop a culture of life safety among future experts in various fields using a set of pedagogical influences. Taking into account the definitions of "safety culture", "life safety culture" and its structural components, the article defines the directions of formation of the life safety culture for higher education applicants within the modern safety paradigm. The main levels to form life safety culture are noted, namely – individual, collective and public-state ones. The task of higher education in the field of security and measures to create life safety culture among the applicants are identified. The formation of a high safety culture requires continuous training, in the process of which the specialist must form own personal of life safety culture and behavior in emergency situations. At the same time, education should implement a proactive character, allowing society to move from the priority of protection against the impact of emergency situations to preventing their occurrence, eliminating the causes of threats, and ensuring the safety of one's own life. It is necessary to switch to a competency-based model of education, significantly increasing the volume of the practical component, in particular through workshops, laboratory work, psychological training, etc. In this case, behavioral stereotypes will be formed, that guarantee the unconditional compliance with the safety in conditions of threats to the social and natural environment.

Key words: professional training, higher education applicants, life safety culture, levels of safety culture.

Постановка проблеми. Загострення екологічної, соціально-економічної та політичної ситуації у XXI ст., невпинне розширення та збільшення кількості потенційно небезпечних підприємств супроводжується зростанням обсягів і складності аварій і катастроф, що є причинами високої смертності населення, масового травматизму та втрати працездатності. Загрози природного, антропогенного, техногенного, епідеміологічного характеру стають все більш небезпечними. Посилення суперечок, конфліктів і протистоянь між державами і блоками, зростання терористичних атак ускладнюють роботу з ліквідації надзвичайних ситуацій, які при цьому виникають (Козяр, Литвин, 2017: 199).

Для сучасного суспільства недостатньо належного рівня дотримання правил техніки безпеки, необхідна не лише безпечна реалізація різних видів виробничої та іншої діяльності, а й цілковите усвідомлення її наслідків для людей і довкілля. Це висуває відповідні вимоги до освіти, яка має підготувати кожную особистість до того, як жити у глобалізованому, турбулентному світі.

Нині, в час повномасштабної виснажливої війни вітчизняна система освіти, як і все суспільство, функціонує в умовах перманентного виникнення надзвичайних ситуацій різного типу (повітряні тривоги, ракетні обстріли мирних територій, руйнування інфраструктури, діяль-

ність деструктивних спільнот, псевдомінування закладів освіти, кібербулінг тощо), що є суттєвою загрозою життю та здоров'ю всіх суб'єктів освітнього процесу. На тлі воєнних дій набувають особливої гостроти питання безпеки життєдіяльності, захисту людей, матеріальних цінностей і природного середовища. У разі виникнення надзвичайних ситуацій необхідно діяти швидко, виважено, рішуче, професійно. Тому заклади освіти України мають адекватно реагувати на виклики будь-якого характеру та складності (Коломієць та ін., 2023: 20).

Водночас у суспільстві зростають суперечності між: збільшенням небезпек, які є наслідком людської діяльності, та відсутністю культури безпечного існування соціуму у власному середовищі; декларованими соціальними інституціями (сім'єю, закладами освіти, службами захисту), поведінковими моделями «безпеки життєдіяльності» та реалізованими у повсякденній практиці прикладами невиконання норм, правил і вимог безпеки; необхідністю збереження високого рівня здоров'я для створення сім'ї, успішної кар'єри, належного матеріального забезпечення та зниженням вартості здорового, повноцінного життя на шкалі індивідуальних цінностей молоді.

Аналіз досліджень. Вивченню різних проблем культури безпеки присвячені праці Д. Журбинського, С. Ісаєва, М. Коваля, М. Козяра, Д. Коломійця, В. Ліпкана, В. Мошкіна, А. Пашкова, Л. Романів, А. Тарасенка. На питаннях безпечної професійної поведінки й охорони праці зосереджують увагу В. Березуцький, О. Запорожець, О. Мартин, Ю. Рудик, О. Станіславчук, В. Ярошевська та ін. Формування культури безпеки визначили педагогічною проблемою дослідники В. Бабенко, М. Бутиріна, М. Зоріна, Є. Івашкевич, А. Коломієць, Л. Кравченко, Ю. Скалецький та ін. Наголошується, що низький рівень культури безпечної поведінки є причиною загострення проблем, що загрожують екологічній рівновазі та здоров'ю нації (Скалецький та ін., 2012: 5).

Теоретики і практики галузі знань «Цивільна безпека» вважають, що з питаннями безпеки пов'язані гуманітарні, природничі, інженерні науки, науки про людину та суспільство, а мета навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» – «сформувати у людини свідоме й відповідальне ставлення як до питань особистої безпеки так і безпеки тих, хто її оточує, навчити людину розпізнавати й оцінювати потенційні небезпеки, визначати шлях надійного захисту від них, уміти в разі потреби надати допомогу собі та іншим, а також оперативно ліквідувати наслідки прояву

небезпек у різноманітних сферах людської діяльності» (Левченко та ін., 2017: 3). Тобто, в майбутніх фахівців необхідно сформувати культуру особистої безпеки, безпеки життєдіяльності.

Мета статті – з урахуванням дефініції «культура безпеки життєдіяльності» та її структурних компонентів визначити напрями формування культури безпеки життєдіяльності здобувачів закладів вищої освіти (ЗВО) в межах сучасної безпекової парадигми. Вважаємо доречним посилити вплив саме на цю частину соціуму, найбільш активну та відповідальну щодо реалізації безпечної поведінки і виховання належного ставлення до неї в інших.

Виклад основного матеріалу. Виконаний аналіз свідчить, що дефініція «культура безпеки життєдіяльності», незважаючи на низку наукових досліджень, досі не стала суворо обґрунтованим, однозначним науковим поняттям. Разом із тим, у науковий обіг уведено терміни «міжнародна безпека» та «глобальна безпека», активно досліджується взаємозв'язок індивідуальної, локальної, регіональної, національної безпеки і безпеки людини в широкому сенсі. Виникла та розвивається наукова галузь «психопедагогіка безпеки» (І. Зязюн, М. Козяр та ін.).

На потребу поєднання понять «культура» та «безпека» ще в 1986 р. наголосили експерти Міжнародного агентства з атомної енергії під час аналізу аварії на Чорнобильській АЕС (Statement, 2022). За результатами їхньої роботи, однією з основних причин цієї техногенної екологічно-гуманітарної катастрофи на теренах України була відсутність культури безпеки у персоналу. Надалі цей термін характеризуватиме кваліфікаційну та психологічну підготовленість персоналу, а її формування є одним із фундаментальних принципів. Нині склалося розуміння, що категорія «культура безпеки» стосується не лише працівників небезпечних об'єктів, а й кожної людини та суспільства в цілому. Від цього залежить ефективність безпекових заходів, зниження індивідуальних, колективних і глобальних ризиків.

Загалом, поняття «безпека» розуміють як відсутність ризику виникнення та розвитку неприпустимої надзвичайної ситуації та пов'язаної з нею можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю (ДСТУ, 2007: 8–9). Провідним вважають функціональний підхід до проблеми безпеки, за якого захищеність людей, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх небезпек залежить від діяльності з виявлення, запобігання та подолання сукупності відповідних загроз.

Дефініція «життєдіяльність» позначає не просто дії людей у життєвому середовищі, а процес збалансованого існування та самореалізації індивіда, групи людей, суспільства і людства загалом в єдності їхніх життєвих потреб і можливостей. Отже, цілком логічно визначити «безпеку життєдіяльності» як стан, за якого ризик виникнення загроз життєдіяльності людини і спричинення ними шкідливих наслідків перебуває на прийнятному рівні завдяки тому, що можливі небезпеки відсутні або від них існує адекватний захист. Відповідно гарантування безпеки – це усунення загроз життєдіяльності та створення належного захисту (Рудик, 2010: 152–153).

Під «культурою безпеки життєдіяльності» сучасні дослідники розуміють інтегрування знань, почуттів, традицій, ідеалів, ціннісних орієнтацій, організаційних засад, які забезпечують як самозбереження соціуму, так і його сталий розвиток. Вона об'єднує знання, вміння, навички, якості, досвід особистості (тобто компетентності), пов'язані зі здатністю усувати небезпеки, боротися з ними, що передаються від покоління до покоління. Поєднання понять «культура» і «безпека» конкретизує власне культурне з усього змісту цієї вагомої складової соціального життя, що є життєзберезувальним фундаментом людської цивілізації. З іншого боку, конкретні прояви смислів і цінностей культури безпеки визначаються локальними значеннями компонентів культури: моральної, соціальної, політичної, екологічної, економічної тощо. Концептуалізація її проявів у межах окремих науково-практичних галузей структурує сферу видів діяльності, які потребують дотримання безпечних умов. Виховання культури безпеки життєдіяльності індивіда розглядається в комплексі як універсальна вимога, завдяки чому досягається цілісність безпекового світогляду. Отже, культуру безпеки доцільно вважати важливою складовою загальної культури особистості.

Культура безпеки життєдіяльності – стан розвитку соціальної групи, суспільства, який характеризується вираженням ставлення до питань безпечного життя та трудової діяльності, цілеспрямованою діяльністю щодо зниження рівня небезпеки в усіх сферах життєдіяльності. Культура безпеки життєдіяльності індивіда – інтегральна якість, яка визначає спрямованість особистості на розвиток потреби в безпеці на основі сукупності загальнонаукових, професійних і специфічних знань, постійного вдосконалення умінь і навичок безпечної реалізації професійної та соціально спрямованої активності. Як складова

загальної культури вона повинна мати регульований характер, націлений на конкретний результат – обов'язкове виконання людиною безпекових норм поведінки у соціумі та вимагання цього від інших.

У широкому розумінні сутність культури безпеки життєдіяльності – це сукупність різноманітних матеріальних і теоретичних моделей різних видів діяльності, що становлять основу безпечного розвитку особистості, суспільства, держави, людства загалом. З огляду на це дослідники виділяють три рівні культури безпеки життєдіяльності: індивідуальний, колективний, суспільно-державний. Складовими культури безпеки життєдіяльності є: на індивідуальному рівні – світогляд, норми поведінки, особистісні настанови і компетентність людини у сфері безпеки життєдіяльності; на колективному рівні – корпоративні цінності, професійна етика, підготовленість персоналу; на суспільно-державному – традиції безпечної поведінки, суспільні цінності, загальна підготовленість всього населення у царині безпеки життєдіяльності.

Зауважимо, що культура безпеки суттєво залежить від готовності людини до виконання завдань і ухвалення правильних рішень у надзвичайних ситуаціях, що пов'язана з психоемоційними і вольовими можливостями. Незважаючи на відмінності професійних вимог, для адекватного реагування на надзвичайні ситуації всім фахівцям необхідні такі властивості: стійкість функцій аналізаторів і якості сприйняття (зорового, слухового, тактильного тощо); розвинуте просторове мислення; здатність швидкого перемикавання та розподілу уваги в умовах стресу та дефіциту часу; вміння орієнтуватися в новій і незнайомій обстановці, оцінювати ступінь важливості інформації; витривалість, стійкість до фізичної втоми; добра координація рухів; високий рівень контролю; емоційна стабільність; толерантність до стресу та фрустрації; стійкість реакцій на труднощі та небезпеки; готовність до обґрунтованого ризику; впевненість; вміння діяти в команді, здатність керувати собою й іншими; комунікабельність; почуття взаємодопомоги (Литвин, 2018: 64).

Безперечно, формування культури безпеки життєдіяльності потребує виховання в особистості мотивації до безпечної поведінки протягом всього періоду навчання та професійного самовдосконалення. Нормативними документами України визнано, що знання кожної людини, необхідні для формування культури безпеки, мають базуватися на чітких уявленнях про процеси, які відбуваються у складних природних, соціальних

і техногенних системах та усвідомленні відповідальності за результати своєї життєдіяльності (Про затвердження, 2013). Прояви культури безпечної поведінки особистості в умовах надзвичайних ситуацій зводяться до таких компонентів: знати → передбачати → розпізнавати → запобігати (унікати) → діяти.

Зрозуміло, що виховання особистості в напрямі дотримання норм безпечної поведінки здійснюється від моменту народження людини до завершення активної життєдіяльності – батьками, закладами освіти, суспільством, професійною сферою, але відбувається переважно розрізнено, стихійно. Зокрема, система загальної середньої освіти передбачає, що вивчення низки навчальних предметів дає змогу опанувати комплекс мета-предметних знань, що складають основу безпечної життєдіяльності. Однак рівень культури безпеки випускників шкіл залишається недостатньо високим. Засвоєння відбувається переважно на репродуктивному рівні, низьким є розвивальний ефект освітнього процесу, знання школярів мають абстрактно-відсторонений характер і не допомагають осмисленню реальних проблем безпеки. Ще менше освітній процес сприяє формуванню практичного досвіду безпечної поведінки.

Внаслідок цього типовим є становище, коли за наявності знань, умінь і навичок безпечної поведінки громадяни порушують елементарні правила безпеки. Причини такого стану в тому, що традиційна освітня практика не спрямована на формування переконань, мотивів до безпечної поведінки, моральної та світоглядної готовності до безпечної життєдіяльності.

Основними завданнями вищої освіти в контексті формування культури безпеки життєдіяльності є такі: прищеплення норм безпечної поведінки; виховання відповідального, шанобливого ставлення до власної безпеки і безпеки інших людей, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, усвідомлення пріоритетності безпеки в усіх сферах діяльності; формування розуміння необхідності безпечних умов праці, дотримання екологічних норм; розвиток навичок ухвалення грамотних з погляду безпеки рішень в управлінні виробництвом, технологічними процесами, організації діяльності колективу, формування та розвитку професійно значущих компетентностей персоналу із цих позицій; прищеплення настанови на усвідомлене виконання норм і правил трудової та технологічної дисципліни, охорони праці; вироблення відповідального ставлення до власної безпеки, безпеки колег і підлеглих, своєї родини й оточення. Передусім, працівники мають бути

обізнаним про сутність і можливі причини виникнення надзвичайних ситуацій, щоб за необхідності швидко та правильно діяти в ризиконебезпечних обставинах. Також, вони мають опанувати знання про те, які способи і засоби запобігання та протидії надзвичайним ситуаціям є найдієвішими (Коломієць та ін., 2023: 27).

Загалом здобувачі ЗВО під час навчання мають на високому рівні опанувати культуру безпеки життєдіяльності в побуті, громадському житті та практичній діяльності щоб формувати в подальшому в підлеглих аналогічні знання, уміння та якості. У сучасних умовах від цього безпечення залежить їхнє життя та здоров'я. Поділяємо думку авторів, які стверджують, що важливо реалізувати неперервну освіту, у процесі якої майбутні фахівці мають не просто вивчити основи безпеки життєдіяльності, а усвідомити необхідність бути частиною системи безпечотворення, виховувати і безперервно розвивати в собі сукупність безпекових компетентностей, тобто сформувати особистісну культуру безпечної життєдіяльності та поведінки в надзвичайних ситуаціях різного характеру (Савченко, 2020: 372).

Як показують результати досліджень, у традиційних формах навчання та виховання безпечної життєдіяльності, як у загальноосвітніх школах, так і в ЗВО все ще домінує модель освітнього процесу, що ґрунтується на формуванні знань, умінь і навичок. Безперечно, необхідно перейти на компетентнісну модель з урахуванням вимог особистісно орієнтованого підходу, істотно збільшивши обсяг практичної складової навчання, зокрема за рахунок практикумів, лабораторних робіт, психологічних тренінгів та ін. У цьому випадку будуть сформовані поведінкові стереотипи, що гарантуватимуть безумовне дотримання власної безпеки і безпеки навколишніх в умовах загроз соціальному та природному середовищу.

Зауважимо, що для швидкого та безпомилкового реагування на надзвичайні ситуації, які відбуваються під час освітнього процесу, науково-педагогічні працівники ЗВО мають бути обізнаними з технологіями і засобами захисту та мінімізації негативного впливу, зокрема в умовах небезпек, пов'язаних із воєнним станом. З початком повномасштабного нападу РФ на нашу країну співробітники ДСНС України розробили рекомендації щодо дій населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру; на сайті МОН України розміщені правила поведінки суб'єктів освітнього процесу в цих обставинах. Корисним у цьому контексті є досвід Міжвідомчої мережі освіти в надзвичайних ситуаціях (Inter-Agency

Network for Education in Emergencies, INEE) (Sphere, 2009). При цьому викладачі ЗВО не лише мають бути підготовленими до реалізації безпечного освітнього процесу, а й сформувавши у здобувачів мислення, засноване на глибокому усвідомленні принципу безумовності пріоритетів безпеки під час вирішення професійних та особистих завдань. Отже, метою освітнього процесу є формування особливого виду культури, який враховує специфіку сучасної людської діяльності, культури безпеки життєдіяльності. Відбуватися це має на всіх зазначених вище рівнях.

Розвиток у ЗВО культури безпеки життєдіяльності на *індивідуальному рівні* передбачає прищеплення мотивів безпечної поведінки, формування цінностей у сфері безпеки; розвиток вроджених і формування набутих якостей особистості, які реалізують можливість успішного запобігання загрозам і небезпекам, а також захисту від них, вироблення знань, умінь і навичок забезпечення заходів із дотримання безпеки у різних сферах діяльності.

На *колективному рівні* формування культури безпеки життєдіяльності охоплює визнання безпеки життєдіяльності однією з провідних цінностей, яку сповідує пена організація; створення атмосфери психологічної налаштованості на безпеку та її дотримання; розвиток у працівників почуття персональної відповідальності за дотримання безпеки; проведення добору, навчання та підготовки персоналу в кожному напрямі діяльності, що впливає на безпеку; моральне та матеріальне стимулювання діяльності персоналу, спрямованої на зниження ризиків надзвичайних ситуацій, аварій, ризиків і загроз; чітку регламентацію дій, передусім пов'язаних з екстремальними умовами, ризиками; контроль за дотриманням трудової та технологічної дисципліни, охорону праці.

На *суспільно-державному рівні* розвиток культури безпеки життєдіяльності має здійснюватися шляхом формування системи громадських цінностей і пріоритетів у питаннях безпеки; соціальної свідомості в царині безпеки життєдіяльності; розвитку нормативного правового поля в площині безпеки; проведення політики гарантування безпеки суспільства та людини, природної та техногенної сфер; розвитку науки в галузі екології та охорони праці; зниження ризиків, захисту від надзвичайних ситуацій; залучення суспільних інституцій і громадських організацій; удосконалення екологічного виховання; пропагування здорового способу життя, соціальної реклами, громадського та державного управління та стимулювання у

сфері безпеки життєдіяльності з урахуванням кращого зарубіжного досвіду, міжнародних угод та ін.

Не менш важливо здійснювати неперервний моніторинг розвитку культури безпеки у здобувачів освіти. Нині застосовують три взаємодоповнювальні підходи до виявлення рівня культури безпеки: аналітичний, академічний і прагматичний, які передбачають різні стратегії, відповідні методи й інструменти (EU-OSHA, 2010). Найефективнішим на погляд вітчизняних дослідників є аналітичний (психометричний) підхід, який зосереджується на вивченні мікроклімату безпеки в закладі (установі, організації) за допомогою групового анкетування. Анкети є стандартизованими і можуть бути доволі вичерпними (до 100 і більше пунктів), із використанням шкали відповідей щодо різних аспектів, пов'язаних із безпекою життєдіяльності. Для зручності питання поділяють на декілька блоків: роль та образ служби охорони праці; доцільність процедур із безпеки життєдіяльності; компетентність і чисельність працівників служби охорони праці; інструментарій охорони праці; комунікація в галузі охорони праці; лідерство в галузі безпеки; загальний рівень культури безпеки тощо. Кількісні дані перевіряють шляхом інтерв'ю з керівниками і відповідальними працівниками. За результатами опитування готується короткий огляд клімату безпеки в організації. Моніторингові дослідження дають змогу виявити успішність проведених заходів і відповідну динаміку культури безпеки життєдіяльності фахівців та проводити порівняння з результатами інших підрозділів або структур. Таке аналітичне дослідження, виконане у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, допомогло встановити чинники, які сприяють підвищенню рівня культури безпеки здобувачів вищої освіти (Станіславчук, Слободяник, 2020: 70–71).

Вважаємо, що навчання, виховання та професійний розвиток майбутніх фахівців мають концептуально будуватися з урахуванням культури безпеки. Сьогодні вимагає формування культури безпеки шляхом системного включення питань безпеки до освітньої компоненти. Становлення високої культури безпеки суспільства, можливе внаслідок перетворення свідомості всіх верств. Освіта при цьому має реалізувати випереджувальний характер, що дозволяє соціуму (професійному колективу, нації, світовій спільноті) перейти від пріоритету гарантування захисту в надзвичайних ситуаціях до запобігання цим ситуаціям, усунення причин загроз, гарантування безпеки життєдіяльності.

Висновки. Дієве управління системою безпеки, вирішення регуляторних, технічних, організаційних та управлінських аспектів, безсумнівно, є ключовими для досягнення безпечних і здоров'язберезувальних умов праці на робочих місцях, у навчальних аудиторіях і в побуті. Однак, оскільки забезпечення безпеки і запобігання ризикам, передусім, стосується людей, треба приділяти належну увагу також її поведінковим, соціальним і культурним аспектам. Підхід до безпеки життєдіяльності з точки зору виховання та розвитку культури (на індивідуальному, колективному, суспільно-державному рівні), на наш погляд, сприятиме стійкому підвищенню ефективності безпекових заходів.

Для успішного переходу людства до сталого розвитку необхідно змінити ставлення кожної особистості до безпечної поведінки, для чого потрібне суттєве регулювання суспільної свідомості. У час жорстокого воєнного протистояння з непримиреним супротивником, що відкрито декларує прагнення не лише знищити нашу державу, а й націю, освіта має виховувати світобачення, адекватне новій епосі. Вона повинна змінювати систему

цінностей і цілей діяльності людей, спрямувати на всебічний (професійний, духовний і фізичний) розвиток, здоровий спосіб життя, дотримання загальнонаціональних і народних традицій, віддання переваги активному відпочинку, розважальному й інтелектуальному дозвіллю тощо. Відповідно до потреб українського суспільства в підготовці людини до безпечної життєдіяльності в педагогічній теорії та практиці ведеться активний пошук шляхів і засобів виховання культури безпеки у молодого покоління. Завдання закладів вищої освіти – використовуючи сукупність педагогічних впливів сформувати і розвинути у здобувачів культуру безпечної життєдіяльності. Це допоможе значно підвищити рівень системи безпекотворення нашої держави.

Перспективи наступних розвідок досліджуваної проблеми вбачаємо в удосконаленні педагогічної теорії та практики організації освітнього процесу з урахуванням нової безпекової парадигми, а також пошуку засобів і технологій виховання культури безпеки – у процесі навчання підростаючого покоління та розвитку культури безпеки індивіда – в підвищенні кваліфікації дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : програма навч. дисц. підготовки бакалаврів з природничих наук, соціально-гуманітарних та ІКТ спеціальностей / розроб. Левченко О. Г. та ін. Київ : НТУ «КПІ», 2017. 10 с.
2. Козяр М., Литвин А. Особливості підготовки фахівців цивільного захисту до діяльності в надзвичайних ситуаціях. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів : ЛДУ БЖД, 2017. Вип. 15. С. 199–208.
3. Коломієць А. М., Коломієць Д. І., Івашкевич С. М. Стратегії організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій: аналіз закордонного досвіду та можливості імплементації в Україні. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 68. С. 19–32.
4. Литвин А. В. Професійно важливі якості фахівців із безпеки життєдіяльності. *Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту*. Харків : НУЦЗУ, 2018. № 28. С. 63–66.
5. Пожежна безпека. Терміни та визначення : ДСТУ 2272:2006. Київ : Держстандарт, 2007. 28 с.
6. Про затвердження порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : постанова КМУ України від 26.06.2013 р. № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text>
7. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні : аналіт. доп. / Ю. М. Скалецький, Д. С. Бірюков, О. О. Мартошева, Л. Д. Яценко. Київ : НІСД, 2012. 56 с.
8. Рудик Ю. І. Аналіз змісту і нормативного відтворення поняття «безпека життєдіяльності». *Строительство, материаловедение, машиностроение. Безопасность жизнедеятельности* : сб. науч. тр. Днепропетровск, 2010. Вып. 52, ч. 2. С. 149–153.
9. Савченко А. Г. Формування культури безпеки сучасної студентської молоді у закладах вищої освіти. *Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика* : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці, м. Полтава, 23–24 квітня 2020 р. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2020. С. 371–373.
10. Станіславчук О., Слободяник Н. Культура безпеки, як важливий елемент підвищення ефективності СУОП в закладах освіти. *Охорона праці: освіта і практика. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці* : зб. наук. пр. Всеукраїнської наук.-практ. конф. Львів : ЛДУБЖД, 2021. С. 69–71.
11. EU-OSHA – European Agency for Safety and Health at Work, Main-streaming OSH into business. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2010. URL: https://osha.europa.eu/en/publications/%20reports/mainstreaming_osh_business
12. Sphere and INEE Companionship: A Partnership to Promote Quality and Accountability in humanitarian Response. 2009. URL: https://inee.org/system/files/resources/Sphere_INEE_companionship_flyer.pdf
13. Statement by the IAEA Director General on Nuclear Safety and Security in Ukraine / International Atomic Energy Agency. 2022. URL: <https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-by-the-iaea-director-general-on-nuclear-safety-and-security-in-ukraine>

REFERENCES

1. Bezpeka zhyttiediialnosti ta tsyvilnyi zakhyst [Life safety and civil protection]. (2017). O. G. Levchenko and others. Kyiv: NTU “KPI”. [in Ukrainian].
2. Koziar, M., & Lytvyn, A. (2017). Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu do diialnosti v nadzvychainykh sytuatsiiakh [Peculiarities of training of civil protection specialists for activities in emergency situations]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti – Bulletin of the Lviv State University of Life Safety*, 15. 199–208. [in Ukrainian].
3. Kolomiets, A. M., Kolomiets, D. I., & Ivashkevych E. M. (2023). Stratehii orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: analiz zakordonnoho dosvidu ta mozhlyvosti implementatsii v Ukraini [Strategies for organizing the educational process in emergency situations: analysis of foreign experience and the possibility of implementation in Ukraine]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, 68. 19–32. [in Ukrainian].
4. Lytvyn, A. (2018). Profesiino vazhlyvi yakosti fakhivtsiv iz bezpeky zhyttiediialnosti [Professionally important qualities of life safety specialists]. *Visnyk Naukovo-metodychnoho tsentru navchalnykh zakladiv sfery tsyvilnoho zakhystu – Bulletin of the Scientific and Methodological Center of Educational Institutions in the Field of Civil Protection*, 28. 63–66. [in Ukrainian].
5. Pozhezhna bezpeka. Terminy ta vyznachennia [Fire Security. Terms and definitions]. (2007). DSTU 2272:2006. Kyiv: Derzhstandart, 28. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia poriadku zdiisnennia navchannia naselennia diiam u nadzvychainykh sytuatsiiakh [On approval of the procedure for training the population in emergency situations]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 26, 2013 No. 444. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
7. Skaletskyi, Yu. M., Biryukov, D. S., Martyusheva, O. O., & Yatsenko, L. D. (2012). Problemy vprovadzhennia kultury bezpeky v Ukraini [Problems of safety culture implementation in Ukraine]. Kyiv: NISS, 56. [in Ukrainian].
8. Rudyk, Yu. I. (2010). Analiz zmistu i normatyvnoho vidtvorennia poniattia “bezpeka zhyttiediialnosti” [Analysis of the content and normative reproduction of the concept of “life safety”]. Proceedings from: “Stroitelstvo, materialovedeniye, mashinostroyeniye. Bezopasnost zhiznedeyatelnosti” – “Construction, materials science, mechanical engineering. Safety of life” (pp. 149–153). Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
9. Savchenko, A. G. (2020). Formuvannia kultury bezpeky suchasnoi studentskoi molodi u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of safety culture of modern student youth in institutions of higher education]. *Bezpeka zhyttia i diialnosti liudyny: teoriia ta praktyka – Safety of human life and activity: theory and practice*: Proceedings of the All-Ukrainian science and practice conference dedicated to the World Days of Civil Defense and Labor Protection, (pp. 371–373). Poltava: PNPV im. V. G. Korolenka. [in Ukrainian].
10. Stanislavchuk, O., & Slobodianyuk, N. (2021). Kultura bezpeky, yak vazhlyvyi element pidvyshchennia efektyvnosti SUOP v zakladakh osvity [Safety culture as an important element of increasing the efficiency of the OSMS in educational institutions]. Proceedings from Vseukrayinska naukovo-praktychna konferentsia “Okhorona pratsi: osvita i praktyka. Problemy ta perspektyvy rozvytku okhorony pratsi” – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference “Occupational Safety: Education and Practice. Problems and prospects for the development of labor protection”. (pp. 69–71). Lviv: LSULS. [in Ukrainian].
11. EU-OSHA – European Agency for Safety and Health at Work, Main-streaming OSH into business. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2010. Retrieved from https://osha.europa.eu/en/publications/%20reports/mainstreaming_osh_business.
12. Sphere and INEE Companionship: A Partnership to Promote Quality and Accountability in humanitarian Response. 2009. Retrieved from https://inee.org/system/files/resources/Sphere_INEE_companionship_flyer.pdf.
13. Statement by the IAEA Director General on Nuclear Safety and Security in Ukraine, International Atomic Energy Agency. 2022. Retrieved from <https://www.iaea.org/newscenter/statements/statement-by-the-iaea-director-general-on-nuclear-safety-and-security-in-ukraine>.